

**Fischer Antal – Anton Fischer élete
és a Bécsi Kör elgondolásaihoz fűződő kapcsolata**
(Elhangzott 2009 április 6-án 16 órakor A Német - Magyar Társaság rendezésében,
az ELTE Filozófiai Intézetében; Múzeum krt. 4/i)

Fischer János

I. Visszaemlékezések és életrajzi bevezető

Nagy öröm és megtiszteltetés, hogy ezen a rendezvényen, mely édesapám filozófiai munkásságával foglalkozik, mint fia Önöknek róla beszélhetek, ami bennem is feleleveníti édesapám emlékét és remélem, hogy személyét a hallgatóságnak közelebb hozom.

Apám 1901. szeptember 8-án Pozsonyban az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgáraként született.

Pozsonyi gyermekkor (1901-1918)

Apja Fischer Jakab Pozsony neves orvosa volt, aki az Állami Kórház elmebeteg osztályát vezette és jelentős magánpraxisa is volt. Édesanyja Leitersdorf Hermina, régi pozsonyi családból származott. Nagypám Dunaföldváron született, gyermekkorában Makón élt, Szegeden érettségizett, majd a bécsi orvosegyetemen lett orvosdoktor. Pályafutása a budapesti lipótmezei országos tébolyda orvosaként kezdte 1885-ben, ahol öt éven át dolgozott, majd a budapesti I. számú sebészeti klinikán műtői oklevelet szerzett és 1891-ben nevezték ki a pozsonyi országos kórház főorvosává [1].

Apám és öccse Emil Pozsonyban nevelkedtek [2]. A város polgársága egyaránt jól tudott magyarul és németül. Apám középiskoláit a pozsonyi németnyelvű evangélikus líceumban végezte 1911-1918 között (I-VII. osztály), majd a VIII. osztályt 1919-ben a budapesti V. kerületi állami főgimnáziumban, melyet később Magyar Királyi Állami Berzsényi Dániel Reálgimnáziumnak neveztek, és a Markó u. 29-31-ben volt a címe. Az érettségi bizonyítvány is tanúsítja, hogy különösen a nyelvek terén volt eredményes, ugyanis jeles érdemjegyet magyarból, németből, latinból és görögből kapott. Érdekes, hogy a „bölcészeti előtan” c. tárgyból nem jeles, hanem csak „jó” jegye volt [3].

Apám már korán tehetséget és nagy érdeklődést mutatott a nyelvek, a szépirodalom és a filozófia iránt. A magyar és német kettős kultúra nemcsak egyéni, hanem a pozsonyi polgárság tulajdonsága volt. Emellett magánórákat vett francia és olasz nyelvből és ezeket a nyelveket is magas szinten elsajátította. Ha már a nyelveknél tartunk, meg kell említeni, hogy akkoriban a latin és görög nyelvet az iskolában oktatták. Ehhez jött apám említett nyelvtehetsége, miáltal egész életében otthonosan mozgott ezekben a nyelvekben. Angolul is megtanult és később szakkönyveit és cikkeit angolul írta. A mai Európai Unióban célirány minél több nyelv elsajátítása. Nos, elmondható, apám mindezt már száz évvel korábban is messze túlteljesítette.

Apámat vonzotta a szépirodalom. Anatole France gyermekéveiben kedvenc írója volt, amit eredetiben olvasott. Szerette a zenét és zongoraoktatásban is részesült. A filozófiai könyvek vonzották és szívesen filozófus lett volna, de nagypám erről hallani sem akart és végül apám követte nagypám életútját, aki a bécsi egyetemen szerzett orvosi diplomát, úgyhogy apám is a bécsi egyetemre iratkozott be 1919-ben.

Az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése volt a fő oka, hogy a pozsonyi családom tagjai más-más országba sodródtak. Apai nagypám és nagyanyám Budapestre kerültek. Apám Bécsben végezte orvosi tanulmányait 1919-1926 között.

Bécsi diákévek (1919 – 1926)

Apám tanulmányai Bécsben jó haladtak. Harmadéves korában már különmunkát végzett a híres élettani intézetben, melynek vezetője Otto Fürth professzor volt. Érdemes beletekinteni édesapám bécsi egyetemi leckekönyvébe is. Számomra is meglepő a leckekönyvben lévő fényképe, ahol még bajuszt is viselt [4]. Apám 1919. október 28-án iratkozott be a bécsi egyetemre. A leckekönyv tetején jól látható a „külföldi”-re utaló pecsét [5]; alig fél évvel korábban még nem volt külföldi Bécsben. Érdemes tanulmányozni a leckekönyvet és megállapítható, hogy a bécsi egyetem orvosi karán sok híres tudós oktatott, akiknek neve még ma is ismert. Tanárai között kiváló nevek találhatók. A leckekönyv második és harmadik oldalán megjelenik Hans Fischer későbbi Nobel-díjas német kémikus neve, aki később Münchenben lett professzor, majd amikor a II. világháborúban intézetét elvesztette, öngyilkos lett [6]. Hans Fischer (1881-1945) nevéhez fűződik a hemoglobin és a klorofill szerkezetének felderítése, 1930-ban lett Nobel-díjas. Megemlítendő Wolfgang Pauli, a híres kolloidkémikus (1869-1955) oktatta a fizikai kémiát és kolloidkémiai [7]. Megemlítem még Adolf Gustav Smekal (1895-1959) nevét, hiszen ő volt a Raman spekroszkópia elméleti megalapozója.

Bécsi tanulmányai elején, 1920-ban, meghalt édesapja. Nagyanyám egyedül maradt Budapesten Emil fiával. Apám 1922/23-as tanévben egy félévet a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen végezte a tanulmányait [8], majd visszament Bécsben, ahol 1926-ban megszerezte orvosdoktori diplomáját. A diplomájának dátuma 1926. július 23. [9]

Az orvosi diploma megszerzése után apám még kutatómunkát végzett az említett élettani intézetben. Már diákévei alatt hat publikációja jelent meg a „Biochemische Zeitschrift” folyóiratban. Az első publikációja 1922-ből származik, amikor még 21 évesen szénhidrátok emésztésre gyakorolt hatását vizsgálta. Ezekben a publikációkban anyagcserefolyamatokat vizsgálta, mely kiterjedt a fehérjékre és a zsírokra is. Ezekben a vizsgálatokban az egészséges és kóros állapotok elkülönítése, tehát klinikai kórélettani vizsgálatok domináltak, melyek apám későbbi munkáira is kihatottak. Huszonöt évesen végzett orvosdoktor, aki mai fogalmaink szerint akár már akkor Ph. D. fokozatot is kaphatott volna a hat jelentős publikációja alapján, hiszen a lap annak idején meghatározó folyóirat volt a szakmában. A második dolgozatának címlapján látható, hogy a folyóiratot Berlinben adta ki Julius Springer kiadó [10].

Az 1926-os év fordulópontot jelentett számára és öccse Emil számára is. Emil Argentínába vándorolt ki, apám pedig orvosi állást szerzett Aachen-ben a rajnai társadalombiztosító reumakutató intézetében.

Aacheni évek: reumakutatás (1926-1933)

Apám életében ez nagy fordulatot jelentett pozitív értelemben. Aachen és a Rajnavidék általában gyorsan szívéhez nőtt. A reumakutató intézetben gyakorló orvosi teendők mellett folytatta kórélettani kutatásait, aminek alapjait még Bécsben sajátította el. Az aacheni évek termékenyek szakmailag is. A Bécsben szerzett orvosi diplomáját 1931. március 10-én a berlini porosz Népjóléti Minisztérium a Német Birodalom területére érvényesítette, tehát külön vizsgák letétele nélkül approbatot szerzett. Mintegy 32 közleménye mellett könyvet ír „Rheumatismus und Grenzgebiete” címmel, ami 1933-ban jelent meg a berlini Julius Springer kiadónál és nagy elismerést szerzett számára. A könyvet egy szakorvosoknak szánt könyvsorozatban adta ki a „Klinische Wochenschrift” folyóirat. Apám könyve a sorozat XV. kötete volt. A könyvsorozatot Barcelonában az „Editorial Labor” könyvkiadó spanyolul is megjelentette, apám könyve a német kiadás után két évvel, 1935-ben jelent meg. Magánélete is jól alakult, 1930. szeptember 6-án német állampolgárságot szerzett [11], feleségül vette Dr. Ursula Hahn orvosnőt, akivel harmonikus házasságban éltek.

Fentiekben látható édesapám Németországban új hazára talált, ami annál is fontosabb volt számára, mivel eredeti hazája, az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnt. Jó barátságban volt aacheni kollégáival [12]. Az egyik barátját, Dr. Ditges-t Bonnban viszontlátta, amikor Humboldt-ösztöndíjám alatt szüleim 1977-ben meglátogattak.

Sajnos apám a történelem alakulása miatt sikeres pályafutását és választott hazáját fel kellett adnia. Feleségével Párizsba emigráltak, majd 1934-ben Budapesten a Chinoin gyógyszergyárban kapott állást.

Budapest, Chinoin gyógyszergyár (1934-1945)

Apám és felesége Párizsból Bécsbe utaztak, ahol a Leitersdorf családnál laktak a XVIII. ker. Türkenschanzstr. 25-ben. Leitersdorf Moritz apám anyai nagybátyja volt, vezető banktisztviselő. Itt a bécsi magyar királyi követség ideiglenes magyar útlevelet állított ki számára, míg állampolgárságát nem igazolta [13]. Az állampolgársági bizonyítványt Budapesten állították ki [14].

A Chinoin gyógyszergyárban kapott farmakológusi állást, amihez nem volt szükséges a bécsi orvosdiplomájának honosítása.

Az ipari farmakológia teljesen új feladatot jelentett apám számára. Kereken tíz év alatt endokrinológiai és kemoterápiás témákkal foglalkozott. Ezalatt az időszak alatt tíz publikációja jelent meg nemzetközi folyóiratokban és gyakorlati szempontból az „Ultraseptyl” és „Akrofollin” gyógyszerek kifejlesztésében kulcsszerepet töltött be. Az 1939-ben bevezetett „Ultraseptyl” a Chinoin sikeres eredeti készítménye volt, melynek jelentősége igen nagy volt a penicillin megjelenése előtti időszakban. Az endokrinológiai munkásságából származott az „Akrofollin” hormonkészítmény, mely klimaxos panaszokban nyert alkalmazást.

Apám minden külső nehézség ellenére szakmai életét egyenesbe hozta. Magánéletében viszont két nagy csapás érte. 1938-ban elvesztette édesanyját és felesége súlyos betegségben fiatalon meghalt.

1939-ben ismerkedett meg a Chinoinban édesanyámmal, Szapáry Sarolta Annával, akivel 1940-ben összeházasodtak. Akkoriban a Rózsadombon bérelt lakásban laktak a Rét u. 7-ben. 1941-ben születtem, majd húgom, Mária, 1944-ben. A II. világháború viszontagságait túléltük, de utána sem volt könnyű.

1945-ben Budapesten súlyos élelmiszerhiány volt. Lakásunk elpusztult, albérletben laktunk. Apám bécsi orvosi oklevelének honosítás (1945. október 05.) után egy évre körzeti orvosi állást vállalt Jászjákóhalmán, ami lehetővé tette, hogy legalább élelmiszerhez jutottunk. Apám 1946. februárban Budapesti Orvostudományi Egyetemnek lett tanára.

Budapesti Orvostudományi Egyetem (1946-1971)

Apám élete a háború utáni súlyos nehézségek ellenére gyorsan rendeződött. 1947. június 11-én budapesti Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem orvostudományi kara „A mozgásszervi reumás betegségek kór- és gyógytana” c. tárgykörből egyetemi magántanárrá nevezte ki [15]. 1952-től egyetemi docens, majd egyetemi tanár a Budapesti Orvostudományi Egyetem II. sz. Belklinikáján.

Huszötödik évén át volt az orvosegyetem tanára. Szívesen oktatott. Kutatói tevékenysége a belgyógyászati betegségek funkcionális diagnosztikájára irányult, elsősorban a máj- és vesebetegségek területén.

Mintegy 100 közleménye és 12 könyve származik ebből az időszakból. Kiemelkedik ezek közül az Academic Press kiadónál megjelent könyvfejezete, amely „A májban a keringés dinamikája” címmel 1961-ben jelent meg.

Munkáját elismerték. 1950-től az Orvosi Hetilap szerkesztőségi tagja. 1964 Purkyne-érmet kap az akkori csehszlovák orvosi társaságtól. 1965-ben a tudomány doktora fokozatot kapott a Magyar Tudományos Akadémiától. 1967-ben Jendrassik Ernő emlékéremmel tüntették ki.

1971-ben nyugdíjazása után is aktív maradt a tudományos életben. 1973-1975 között a Magyar Laboratóriumi Diagnosztikai Társaság elnöke.

A Medicina könyvkiadó felkérésére 1966-tól önállóan szerkeszti „Az Orvostudomány Aktuális Problémái” könyvsorozatot, melynek 36 kötete jelent életében.

II. Filozófiai munkásságának háttere

Már a bevezetőben is említettem, hogy a filozófia iránt már fiatal éveiben is erősen vonzódott. Azonban orvos-kutató lett és munkáját kiválóan végezte az orvostudomány több területén, de minden szabadidejében gondolatait, olvasmányait lekötötték az ismeretelméleti kérdések.

Feltételezem, hogy a Chinoin gyógyszergyári évek alatt, valószínűsíthetően a háború végén írhatta a „Die Philosophischen Grundlagen der wissenschaftlichen Erkenntnis” c. könyvét, ami 1947-ben jelent meg a bécsi Springer-Verlag-nál és 1967-ben elkészítette ennek átdolgozott második kiadását is. Az egyes fejezet utáni irodalomjegyzékekben legkésőbbi dátum 1942, tehát az első kiadás tényleges megírása ezután lehetett. A könyvének mindkét kiadása pozitív visszhangot kapott. A háború végén írt egy esszét „Öt párbeszéd az erkölcsstan”-ról címmel, mely íróasztalfiókban maradt. Magyar, angol és német változata 1999-ben jelent meg az Existencia c. folyóiratban. Van még egy könyvtervezete is „Sozialethik und Gesellschaftskrise” címmel, mely nem került kiadásra. A kéziratot a svájci Europa-Verlag-tól kaptam vissza. Utolsó éveiben a hatalom és etika kérdései foglalkoztatták, gyakran járt könyvtárakba és irodalmazott, de ebből már nem született alkotás.

Visszatérve ismeretelméleti könyvére, úgy gondolom, hogy két személyiség inspirálhatta apámat. Az egyik Juhász Vilmos (1899-1967) neves történész és publicista, akit polihisztor-érdeklődés jellemezett. A hatkötetes Új Lexikon szerkesztője 1936-ban és részt vett a Kis Enciklopédia c. könyv megírásában is, amely 1938-ban jelent meg. A másik személyiség Robert John (1899-1981) római katolikus pap és Dante-kutató volt, Ausztria megszállása után került Magyarországra és 1945-ben tért haza. Ő konkrétan segítette a könyv nyomdai-előkészítését, ami az előszóban is olvasható.

Az ismeretelméleti könyvének megírásában számos szellemi irányzat, így a Bécsi kör is befolyásolhatta, akár már bécsi diákévei alatt. A könyvének logika fejezetben említi ezt a filozófiai áramlatot. Mindenesetre nagyon érdekesnek tartom, hogy természettudósként művet alkotott a filozófia területén. A logikusan felépített ismeretelméleti munkájában számos példát hozott szakmájából, az orvostudományból is. Végül jelentős, hogy külön fejezetben tárgyalta a humán tudományokat

Apámat erősen lekötötték a tudomány, az emberi társadalom alapvető és elvi kérdései. Ilyen jellegű tevékenységét azonban meglehetősen izoláltan végezte, úgyhogy meglepő, hogy ilyen körülmények között könyvet tudott írni és örvendetes, hogy ennek gondolatai harminc évvel apám halála után bécsi és budapesti filozófusok körében érdeklődésre találnak.

Irodalom:

[1] Szinyvei József: Magyar Írók: Fischer Jakab (1894), III, 526. oldal.

[2] Antal és öccse Emil, gyermekkori felvétel.

- [3] Fischer Antal érettségi bizonyítványa
- [4] Fischer Antal leckönyve
- [5] Fischer Antal leckönyvének első oldala („külföldi”)
- [6] Hans Fischer apám kémia tanára
- [7] Wolfgang Pauli és Adolf Gustav Smekal kézjegye
- [8] A budapesti szemeszter elismerése a leckönyvben (1923)
- [9] Orvostudományi diplomamásolat
- [10] Dolgozata diákévei alatt Bécsben a „Biochemische Zeitschrift” folyóiratban
- [11] Német állampolgári igazolás
- [12] Kép az aacheni laboratóriumból
- [13] A bécsi magyar királyi követség ideiglenes útlevele (1934. március 26.)
- [14] Állampolgársági igazolvány (Magyar kir. Belügyminisztérium, 1934. március 28.)
- [15] Egyetemi magántanári kinevezés (1947 június 11.)